

این کوسه‌ها دیگر اره نمی‌کنند

ظاهر نامتعارف، پوزه بلند و کشیده خانواده کوسه‌های اره‌ای که بی‌شباهت به دندان‌های اره نیست؛ دلیل اصلی نامگذاری آنهاست.

ظاهر نامتعارف، پوزه بلند و کشیده خانواده کوسه‌های اره‌ای که بی‌شباهت به دندان‌های اره نیست؛ دلیل اصلی نامگذاری آنهاست.

متأسفانه همه هفت گونه کوسه اره ای که در جهان وجود دارد در معرض خطر انقراض هستند، اما نکته بد ماجرا اینجاست که اعضای این خانواده در عین نام آشنا بودن همچنان از نظر علمی ناشناخته هستند. صید بی رویه و تخریب زیستگاه ازجمله دلایلی است که این آبزیان را روز به روز بیشتر به ورطه نابودی و انقراض سوق می دهد. دانشمندان معتقدند که اگر اقدامی عاجل برای شناخت و حفاظت از این گونه های نادر صورت نگیرد تا چند سال آینده بی تردید به طور کامل از صفحه گیتی محو خواهند شد.

گروه موسوم به متخصصان کوسه شناسی یکی از زیرمجموعه های علمی تخصصی اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی است که سال هاست روی اعضای مختلف خانواده کوسه های اره ای تحقیق و مطالعه می کند. این گروه در کنفرانس بین المللی کوسه ها که در دوران آفریقای جنوبی برگزار شد، استراتژی جهانی خود برای جلوگیری از انقراض و احیای جمعیت های مختلف کوسه های اره ای در اقصی نقاط جهان را در مقاله ای مفصل منتشر کرد.

کوسه های اره ای در خلیج فارس

پهنه آبی خلیج فارس و دریای عمان یکی از زیستگاه های مهم و شناخته شده کوسه های اره ای است. دکتر ریما جابادو، موسس و مدیر ارشد پروژه الاسمو (پروژه تخصصی مطالعه روی کوسه های خلیج فارس)، فارغ التحصیل دانشگاه جیمز کوک استرالیا و محقق دانشگاه امارات متحده عربی یکی از متخصصانی است که تجربه چند سال تحقیقات علمی روی آبزیان ازجمله کوسه های اره ای را در کشورهای باهاماس، آفریقای جنوبی، آمریکا، استرالیا، کویت، قطر و امارات متحده عربی دارد.

دکتر جابادو تاکنون دو کتاب در زمینه اکوسیستم متفاوت خلیج فارس و نحوه شناسایی کوسه های این منطقه منتشر کرده و علاوه بر این یکی از اعضای گروه متخصصان کوسه شناسی است که در این کنفرانس شرکت داشته است. او ویژگی های شاخص و حیاتی کوسه های اره ای را در چرخه حیات آنها می داند که تا حدودی با دیگر آبزیان تفاوت دارد. جابادو در تشریح این موضوع می گوید: «رشد آنها آهسته، کند و بطئی است. از بین نوزادان کوسه های اره ای فقط تعداد معدودی به بلوغ می رسند و علاوه بر این حتی رسیدن به بلوغ نیز پروسه ای زمانبر است. مجموع این ویژگی ها باعث شده که آنچه از آن تحت عنوان جمعیت مولد یاد می شود، براحتی مورد تهدید قرار گیرد.»

البته میزان رشد کوسه های اره ای از گونه ای به گونه دیگر فرق دارد و متأسفانه هنوز در این زمینه با فقر اطلاعاتی مواجه هستیم. هرچند تصور می شود که طول عمر برخی گونه های زنده زا حدود 30 سال و گاهی هم بیشتر از آن است، اما در هر حال اطلاعات بشر درباره این کوسه ها کم است.

اما جابادو معتقد است این تفاوت یک نقطه ضعف بزرگ برای این کوسه ها محسوب می شود. وی می افزاید: «کوسه های اره ای بشدت نسبت به بهره برداری های بی رویه بشر از محیط زیست آسیب پذیر هستند نه تنها به این دلیل که رشد جمعیت آنها کند و آهسته است بلکه بیشتر به این خاطر که خصوصیات مورفولوژیکی آنها احتمال گیر افتادن در تورهای ماهیگیری را افزایش می دهد. علاوه بر این زیستگاه های آنها نیز امروزه به شکل قابل ملاحظه ای محدود شده است. زادآوری نسبتا کند آنها بیشتر از این لحاظ اهمیت دارد که نشان می دهد اگر ذخایر جمعیتی به هر دلیلی از بین برود آنگاه احیای آنها پروسه ای زمانبر و شاید هم غیرممکن خواهد بود.»

اگر یک کوسه اره ای در تور ماهیگیری گیر کند یا در آن به دام بیفتد، باید هرچه سریع تر آزاد شود. ماهیگیران نیز وقتی با این آبزیان سر و کار دارند، باید بسیار مراقب باشند. آنها می توانند با دقت تلاش کنند تا تورها و قلاب ها از دور بدن حیوان آزاد

شود. بریدن تورهای در هم گره خورده یا حداقل آزاد کردن تور در جایی که به قلاب نزدیک است در صورت امکان می تواند جوابگو باشد، اما نکته ای که ماهیگیران باید بدانند این است که برای اجتناب از آسیب رساندن به این حیوانات حتما باید آنها را در داخل آب نگه داشت یا حداقل تلاش کرد که آبشش ها در آب باشد. جابه جا کردن حیوان کار اشتباهی است و حتی الامکان باید از این کار پرهیز کرد چرا که هم برای انسان ها خطرناک است و هم به نفع خود حیوان نیست.

دکتر نیک دالوی از دانشگاه سیمون فریزر بریتیش کلمبیا، یکی دیگر از نویسندگان مقاله ارائه شده به کنفرانس دوربان است. دکتر فریزر نه تنها سمت مسئول بخش تحقیقاتی آبریان کشور کانادا، بلکه در عین حال سمت رئیس هیات مدیره گروه متخصصان کوسه شناسی را نیز داراست. وی اهمیت برگزاری چنین کنفرانسی را در لزوم توجه هرچه بیشتر به اعضای این خانواده آسیب پذیر عنوان کرده و می افزاید: «کوسه های اره ای هزاران سال مورد احترام جوامع محلی و ساحل نشینان در سراسر دنیا بوده اند، اما متأسفانه در حال حاضر بیشتر از هر خانواده دیگری از ماهیان در معرض خطر انقراض قرار گرفته اند و این شاید همان فاجعه دردناکی باشد که می تواند پهنه های آبی و حتی منابع عمده غذایی انسان ها را بشدت تحت تاثیر قرار دهد.» کوسه های اره ای جزو گونه هایی بشدت در معرض خطر انقراض هستند و خرید و فروش آنها به دلیل قرار گرفتن در ضمیمه یک کنوانسیون تجارت گونه های گیاهی و جانوری در خطر انقراض (سایتیس) عملی مجرمانه و غیرقانونی است.

استراتژی های جهانی برای حفاظت از کوسه های اره ای

راهکارهای جهانی برای حفاظت از کوسه های اره ای بر دو هدف عمده تاکید دارند. نخستین هدف این است که جمعیت های مناطق مدیریت شده هرچه بیشتر تقویت و حمایت شوند. مناطقی هستند که در آنها به واسطه مدیریت ماهیگیری، ممنوعیت خرید و فروش غیرقانونی، انجام تحقیقات استراتژیک خصوصا روی گونه ها و اعمال طرح های حفاظت از زیستگاه ها، شرایط نسبت به قبل بهتر شده و طبیعتا گونه های مختلف نیز در آنها رو به احیا هستند. هدف این است که در چنین مناطقی تا حد امکان به جمعیت های آسیب پذیر کمک شود. نحوه انجام این کار نیز می تواند به این صورت باشد که دست اندرکاران پروژه های حفاظتی تلاش کنند تا تداخل عملکردها یا اصطلاحا همان تاثیرات متقابل میان ماهیگیران و کوسه های اره ای را به حداقل برسانند.

توسعه و بسط هر چه بیشتر قوانین زیست محیطی در ابعاد ملی و در این مورد خاص قوانین مرتبط با حفاظت از کوسه های اره ای، توسعه طرح های منطقه ای یا توافق های چندجانبه به منظور ایجاد هماهنگی و توانمندسازی هرچه بیشتر تلاش های حفاظتی بالاخص شناخت هرچه بیشتر گونه های آسیب پذیر، احیا و حفاظت از زیستگاه های کوسه های اره ای که در برخی موارد شرایط بحرانی دارند، آگاه سازی، ایجاد موانع تجارتي در سطح بین المللی و حتی محلی ازجمله مواردی هستند که همگی در راستای تحقق هدف نخست در نقاط مختلف در دست اجرا هستند. لازم به ذکر است که طرح های تحقیقاتی در ابعاد گوناگون ازجمله در زمینه شناخت تاریخچه حیات کوسه های اره ای، فراوانی و پراکنش آنها دقیقا به همین منظور در سال های اخیر در دستور کار قرار گرفته است، اما هدف دوم بر کارایی طرح های مدیریتی و حفاظتی از طریق ظرفیت سازی، توسعه و سرمایه گذاری متمرکز شده. این مهم نیز از طریق افزایش آگاهی و علاقه مندسازی هر چه بیشتر مردم به گونه های در معرض خطر و آسیب پذیر همچون کوسه های اره ای ممکن خواهد شد. آگاه سازی سبب خواهد شد که مردم دیگر علاقه ای به دیدن کوسه های اره ای در آکواریوم ها نداشته باشند و اهمیت تاکید بر حفاظت از این آبریان را در زیستگاه های اصلی خود بهتر درک کنند.

اره ها در دام تور

پروفسور کالین سیمپ فندورفر یکی دیگر از اعضای هیات مدیره گروه متخصصان کوسه شناسی و استاد علوم محیط زیست دانشگاه جیمز کوک کوئینزلند است که در عین نگرانی از وضع کوسه های اره ای به این مساله نیز اشاره می کند که خوشبختانه راه حل های نسبتا ساده ای برای کمک به احیای جمعیت های آسیب پذیر و شکننده وجود دارد.

یکی از ساده ترین مثال ها از دید وی، امکان بقای کوسه های اره ای پس از به دام افتادن در تورهای ماهیگیری است. سیمپ فندورفر معتقد است که با آموزش صحیح می توان ماهیگیران را نیز وارد عرصه و بالاخص طرح های حفاظتی کرد. از دید وی مزایای این کار در حدی است که نه تنها کوسه ها بلکه حتی ماهیگیران را نیز در بلندمدت منتفع خواهد کرد.

اعزام تیم های مختلف تحقیقاتی، دانشمندان و محققان نیز در جهت برآورده ساختن هدف دوم است، اما واقعیت این است که همراهی محققان، حافظان محیط زیست، ماهیگیران و افراد بومی است که تحقق چنین دستاوردی را امکان پذیر خواهد کرد. جذب سرمایه نیز عامل دیگری است که به دلیل منافع بلندمدت چه برای سرمایه گذار و چه به منظور موفقیت طرح حفاظتی، مهم تلقی می شود.

محققان ایرانی و کوسه های اره ای

پژوهشگران و دانشمندان ایرانی که به مساله حفاظت از کوسه های اره ای و طرح های تحقیقاتی مرتبط با آنها علاقه مند هستند، می توانند به شبکه حفاظت از کوسه های اره ای ملحق شوند. این شبکه حفاظتی در واقع توسط گروهی از متخصصان اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی که در زمینه شناخت کوسه ها تجربه های خارق العاده ای دارند، پایه گذاری شده است. اعضای این شبکه می توانند در عین حال از آخرین اخبار و اطلاعات درباره وضع کوسه های اره ای مطلع شوند و حتی برای هر طرح جدیدی که به آن علاقه دارند، پیشنهاد داده و حمایت علمی لازم را از جانب دیگر متخصصان دریافت کنند.

همه محققان و حتی عموم مردم باید تا حدی که می توانند و برایشان مقدور است، اطلاعات در این زمینه را با متخصصان دیگر در میان بگذارند. هر نوع برخورد اتفاقی در حیات وحش بهتر است با ذکر تاریخ، زمان، مکان، جزئیات زیستگاه، ابعاد احتمالی بدن از جمله طول و اندازه پوزه یا اصطلاحا همان ناحیه موسوم به اره، همراه باشد. هر نوع اطلاعاتی در این زمینه می تواند گامی بزرگ در راستای حفاظت از این گونه های بشدت آسیب پذیر تلقی شود. سایت رسمی پروژه الاسمو www.gulfelasmoproject.com فقط به این منظور راه اندازی شده که تبادل اطلاعات درباره وضع کوسه ها در این منطقه انجام پذیرد. آنهایی که درباره مکان های احتمالی مشاهده انواع کوسه ها از جمله کوسه های اره ای اطلاعاتی دارند، می توانند از این طریق اطلاعات خود را در اختیار متخصصان مربوط قرار دهند. هر نوع اطلاعات از وضع کوسه ها از جمله عکس می تواند کمکی موثر در جهت حفاظت از این حیوانات آسیب پذیر و در معرض خطر انقراض باشد.

فرناز حیدری / جام جم